

VYUŽITÍ INFORMÁLNÍHO UČENÍ PŘI RESOCIALIZACI ODSOUZENÝCH V PODMÍNKÁCH OTEVŘENÉ VĚZNICE

Jaroslav Kříž¹

¹Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra andragogiky a managementu vzdělávání, Myslíkova 7, 110 00 Praha 1, Česká republika

Podáno: 5. 8. 2022, Přijato: 7. 11. 2022

Link to this article: <https://doi.org/10.11118/lifele20221202167>

To cite this article: KŘÍŽ JAROSLAV. 2022. Využití informálního učení při resocializaci odsouzených v podmínkách otevřené věznice. *Lifelong Learning - celoživotní vzdělávání*, 12 (2): 147–178.

Abstrakt

Vzdělávání jedinců ve výkonu trestu odnětí svobody bývá v posledních letech díky mezinárodním úmluvám a humanizaci vězeňství připisován velký význam. Ovšem každý vězeň nemůže absolvovat formální a neformální vzdělávací aktivity, například z důvodu nízkého trestu nebo nedostatku kapacity. Proto se otevírá možnost pro uplatnění informálního učení a sebevzdělávání. Tato studie se zabývá možnostmi nové inovativní věznice v českých podmínkách, která specifickým prostředím a změnou přístupů ovlivňuje odsouzené a připravuje je na život po propuštění. Výzkumné šetření bylo realizováno kvalitativní formou s využitím polostrukturovaných rozhovorů zaměřených na a) vnímání informálního učení ve výkonu trestu odnětí svobody, b) vnímání vlivu prostředí otevřené věznice na učení, c) vnímání vlivu informálního učení na svou přípravu na propuštění. Celkem se výzkumného šetření účastnilo

16 mužů ve výkonu trestu odnětí svobody a k analýze získaných dat byla využita zakotvená teorie. Z výsledků výzkumu můžeme konstatovat, že respondenti vnímají velké rozdíly v možnostech a přístupech k učení v podmínkách otevřené věznice. Konkrétně se jednalo o lepší sociální klima, které jim umožnilo se více zaměřit na seberozvoj v různých oblastech. Výsledky studie potvrzují, že běžná vězeňská zařízení jsou podnětově chudá, a odsouzení se tam setkávají s několika problémy, které zásadně ovlivňují jejich učení. Tato studie poukazuje na důležitost těchto inovativních věznic v kontextu efektivity resocializace a reintegrace.

Klíčová slova: informální učení, otevřená věznice, resocializace, učební klima, výkon trestu odnětí svobody

THE USE OF INFORMAL LEARNING IN THE RESOCIALIZATION OF CONVICTS IN OPEN PRISON CONDITIONS

Abstract

In recent years, thanks to international conventions and the humanization of prisons, great importance has been attributed to the education of individuals serving prison sentences. However, not every prisoner can undertake formal and non-formal educational activities. That is due, for example, to a low sentence or lack of capacity. Therefore, the possibility for the application of informal learning and self-education opens up. This study examines the possibilities of a new innovative prison in Czech conditions, which, through a specific environment and a change in approaches, influences convicts and prepares them for life after release. The research investigation was carried out in a qualitative form, using semi-structured interviews focused on: a) the perception of informal learning in prison sentences, b) the perception of the influence of the environment of an open prison on learning,

c) the perception of the influence of informal learning on their preparation for release. In total, sixteen men serving prison sentences participated in the research investigation, and grounded theory was used to analyse the data obtained. From the research results, we can conclude that respondents perceive great differences in possibilities and approaches to learning in the conditions of an open prison. Specifically, a better social climate allowed them to focus more on self-development in different areas. The results of the study confirm that regular prison facilities are incentive-poor, and convicts encounter several problems that fundamentally influence their learning. This study highlights the importance of these innovative prisons in the context of resocialization and reintegration efficiency.

Keywords: informal learning, open prison, resocialization, learning climate, imprisonment

ÚVOD

Právo na vzdělávání odsouzených je dlouhodobě deklarováno významnými mezinárodními strategickými dokumenty (např. Nelson Mandela Rules, Evropská vězeňská pravidla). Podle těchto mezinárodních úmluv mají odsouzení právo na vzdělávání v různých podobách (např. doplnit si formální vzdělání na základní škole, střední odborné škole, střední škole, absolvovat rekvalifikační kurzy a navštěvovat knihovnu), které mají za cíl je připravit na samotné propuštění a život po propuštění, tj. efektivně se začlenit do společnosti (nalézt pracovní uplatnění, vhodné bydlení, vytvořit si nové interpersonální vztahy apod.) (srov. Kríž & Veteška, 2022; Veteška & Fischer, 2020).

Vězeňská služba České republiky rozděluje vzdělávací aktivity ve výkonu trestu odnětí svobody (dále VTOS) na formální, které jsou zajišťovány prostřednictvím vlastních školských vzdělávacích středisek, středních odborných učilišť Vězeňské služby a také za pomoci spolupracujících subjektů ze státní i soukromé sféry (např. základní školy, střední odborná učiliště, střední školy, vyšší odborné školy a vysoké školy). Dále jsou vzdělávací aktivity

rozděleny na neformální, které zahrnují především vzdělávací aktivity programu zacházení¹ (např. jazykové kurzy, přednášky, četba knih, odborné kurzy apod.) (Drápal, Jiříčka, & Raszková, 2021). Veteška a Fischer (2020) toto rozdělení doplňují o informální učení, které není strukturované a institucionálně koordinované. Dochází k němu obvykle spontánně a nemá charakter záměrného učení. Má však v rozvoji člověka vysokou důležitost, neboť jednotlivci se informálně učí od raného dětství v průběhu celého života (Průcha & Veteška, 2014).

Ve VTOS jsou andragogické nástroje často využívány, jelikož tvoří základ úspěšné resocializace a následné integrace do společnosti. Systematicky při plnění programu zacházení je využíváno především poradenství, výchova a vzdělávání (srov. Veteška, 2016; Veteška & Fischer, 2020). Aby tyto klíčové nástroje byly efektivně využívány, musí mít odborní pracovníci² dostatek informací a znalostí o různých biopsychosociálních aspektech souvisejících s delikvencí, kriminalitou a nežádoucím chováním. K tomu tento tým pracovníků využívá různé diagnostické nástroje a následné psychoterapie a terapie (skupinové a individuální), které mají za cíl pomoci s emocionálními nebo behaviorálními problémy, příp. působí jako podpůrná léčba

-
- 1 Zacházení s odsouzenými ve VTOS je podmíněno řadou faktorů, kam může patřit osobnost odsouzeného, prostředí věznice, délka trestu, charakter jeho trestné činnosti, předchozí zkušenost s VTOS apod. Program zacházení je složen z pěti složek, mezi něž patří pracovní, vzdělávací, speciálněvýchovné a zájmové aktivity a aktivity v oblasti vnějších vztahů (tzv. extramulární aktivity) s diferencovaným přístupem ke každému odsouzenému při jejich realizaci. Program je vytvářen v součinnosti s každým jednotlivým odsouzeným, který vykonává trest odnětí svobody delší než tři měsíce, za účasti odborných zaměstnanců věznice, kteří se podílejí na jeho vytváření. Resocializace odsouzených tak probíhá pomocí programu zacházení, který má legislativní oporu v zákoně č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (§ 41), a především ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., která upravuje řád výkonu trestu odnětí svobody (srov. Drápal, Jiříčka, & Raszková, 2021; Biedermanová & Petras, 2011).
 - 2 Odborní pracovníci se především podílejí na výchovném, terapeutickém působení a na realizaci programu zacházení s odsouzenými s cílem úspěšné reintegrace do společnosti. Mezi odborné zaměstnance patří speciální pedagog, vychovatel, vychovatel-terapeut, pedagog volného času, psycholog a sociální pracovník (Veteška & Fischer, 2020).

duševních poruch. Toto odborné působení determinuje efektivitu resocializace, která ovšem dále spočívá v nepředstírané ochotě, a zejména motivaci k vlastní nápravě. K absolvování neformálních vzdělávacích aktivit, informálního učení a sebevzdělávání musí být jedinec také dostatečně motivován, jelikož si především u informálního učení stanovuje sám cíle, vybírá učivo, volí metody a techniky, kontroluje. Právě tento proces podle Průchy a Vetešky (2014) probíhá „získáváním vědomostí, osvojováním si dovedností, postojů a kompetencí z každodenních zkušeností a činností v práci, rodině a ve volném čase (ze sociálního prostředí a z osobních kontaktů)“.

Ve VTOS si v rámci programu zacházení odsouzení osvojují dovednosti, postoje a kompetence, které mohou převážně získávat od spoluvězňů, ti pro ně tvoří rovněž osobní kontakty. Zároveň odsouzení ve vězení chtě nechtě procházejí procesem prizonizace, tj. přijímání pravidel chování a norem vězeňského prostředí. Konkrétně z psychologického hlediska můžeme rozlišit dvě složky tohoto procesu:

- První složkou je institucionalizace, která označuje adaptaci na vysoce organizovaný vězeňský život a je spojena se ztrátou aktivity a iniciativy, jež jsou klíčové pro proces informálního učení.
- Druhou složkou výše uvedeného procesu je ideologizace, kdy se jedinec identifikuje s kriminální subkulturou, což se může projevit osvojením argotu, vnitřním přijetím subkulturních norem, pravidel, hodnot a postojů spoluvězňů (srov. Žukov, Fischer, & Ptáček, 2009).

Penitenciární oblasti týkající se vlivu podnětově chudého prostředí, jako je VTOS, prizonizace, vliv dalších faktorů na vzdělávání a učení odsouzených, jsou v českém prostředí poměrně neprobádané, a proto se jim bude věnovat předložený výzkum. Tato studie byla provedena za účelem zkoumání přístupu odsouzených k informálnímu učení a sebevzdělávání ve specifickém prostředí otevřené věznice a jeho vliv na proces propouštění na svobodu.

1. SPECIFIKA VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY V OTEVŘENÉ VĚZNICI

Otevřená věznice (dále OV) je považována za inovativní prvek v českém vězeňství. Do praxe v České republice byla uvedena 1. listopadu 2017 jako pilotní projekt „Otevřené věznice Jiřice“ mimo strukturu systému, v níž by byl

právně ukotven. V současné době je toto zařízení upraveno vnitřním předpisem Vězeňské služby České republiky jako standardizovaný program³.

V odborné literatuře nalezneme první snahy o proměnu VTOS již v 19. století, například ve Švýcarsku, Švédsku, Německu apod. (srov. Drápal, Jiříčka, & Raszková, 2021; Kaushik & Sharma, 2017). S vývojem trestní politiky, a především vězeňských systémů každé země nastala postupná změna v přístupech k odsouzeným a vznikly různé typy otevřených věznic na celém světě (např. zaměřené na mladistvé, zaměřené na práci s vrahy apod.). V dnešní době jsou otevřené věznice běžnou součástí vyspělých světových vězeňských systémů a představují jeden ze způsobů, jak efektivně využívat penitenciární modely zacházení s odsouzenými a snižovat tak riziko případné recidivy (srov. Martí, 2021; Liebling, Johnsen, Schmidt *et al.*, 2021; Reiter, Sexton, & Sumner, 2018; Pakes & Holt, 2017).

OV v českých podmínkách čerpala inspiraci v celosvětově známé otevřené věznici Bastøy v Norsku (Prokopová, 2021). Tato věznice se nachází na ostrově v Osloském fjordu, kde je umístěno celkem 70 vězňů v domech na severozápadní části ostrova (Pakes, 2020). Odsouzení v této věznici především pracují v zemědělství. Celkové ostrovní prostředí, hojnost přírody a hospodářská zvířata se snaží reprodukovat zdravý životní styl, jenž má silný rehabilitační účinek. Tento model byl tak modifikován do podmínek vězeňství v České republice. Zároveň s tímto prostředím byly přeneseny i specifické metody práce s odsouzenými (srov. Prokopová, 2021; Kříž & Veteška, 2022).

Filozofie otevřené věznice v České republice je založena na nezbytném respektu a vzájemné důvěře mezi odsouzenými a zaměstnanci věznice. Odsouzení vykonávají trest odnětí svobody v otevřené věznici, která nedisponuje téměř žádnými nebo minimálními prvky střežení, jež by bránily v útěku. Toto specifické vězeňské zařízení je zřízeno pro odsouzené, kteří jsou z hlediska vnitřní diferenciacie zařazeni pro VTOS do věznice s ostrahou, oddělení s nízkým stupněm zabezpečení.

Takovýto přístup k odsouzeným umožňuje rozvíjet autonomii, a to především v sebeobslužných aktivitách a hospodaření s finančními prostředky.

3 Standardizované programy jsou koncipovány tak, aby byly přenositelné z jedné věznice do druhé při zachování všech podmínek realizace a kritérií. V OV jsou realizovány standardizované programy 3Z (zastav se, zamysli se, změň se), což je kognitivně-behaviorální program pro pachatele méně závažných deliktů před propuštěním (Drápal, Jiříčka, & Raszková, 2021).

Zároveň tento přístup klade na odsouzené nároky na sebedisciplínu, tj. dobrovolné dodržování řádu. Podle Jiříčky (in Drápal, Jiříčka, & Raszková, 2021, s. 49) se jedná o „nejvyšší – a velmi důležitý – stupeň ověřovací fáze v procesu resocializace, v níž prokáže svou zodpovědnost a samostatnost“.

Odsouzení mohou v rámci VTOS opouštět věznici po vymezenou dobu s předem stanoveným účelem. Například odsouzený ráno opustí věznici a odejde do práce, bezprostředně po práci se vrátí a zůstane ve věznici až do dalšího rána. Během pohybu mimo věznici mají odsouzení možnost se integrovat s okolním prostředím a vytvářet si nové sociální vazby. Z tohoto režimu můžeme konstatovat, že se jedná o určitý „trenažér svobody“, v němž si odsouzení mohou vyzkoušet postupný a odborníky kontrolovaný přechod na svobodu (srov. Jiříčka, 2021, in Drápal, Jiříčka, & Raszková, 2021).

Z výsledků výzkumu Kříže a Vetešky (2022) vyplývá, že odsouzení v otevřené věznici Jiřice mají možnost absolvovat široké množství pracovních, vzdělávacích a terapeutických aktivit (např. kurz sebeprezentace, sociálněprávní gramotnosti apod.). Zároveň je jim umožněno se volně pohybovat v ubytovacím areálu a mají přístup k dalším prostorům pro práci a terapii, jako je okrasná zahrada, chovatelská zóna a pěstitelská zóna. Odborní zaměstnanci hodnotili prostředí věznice jako podporující v procesu resocializace, integrace a rehabilitace odsouzených.

V neposlední řadě je nutné zmínit kritéria nastavená pro přijetí odsouzeného do OV. Mezi tato kritéria podle nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 13/2019 patří:

- odsouzený je zdravotně způsobilý k pracovní činnosti a jeho zdravotní stav umožňuje plné zapojení do stanovených aktivit programu zacházení;
- odsouzenému do očekávaného konce výkonu trestu zbývá minimálně 6 měsíců a maximálně 18 měsíců⁴;

4 Podle kritérií výběru odsouzených do VTOS v otevřené věznici Jiřice jsou v tomto zařízení uplatňovány a) program minimálního zacházení, který je stanoven odsouzenému s nízkými riziky, kdy dochází k nízké míře odborné intervence a klade se důraz na aktivity pracovní a zájmové; b) program výstupního zacházení je stanoven odsouzeným, kterým končí trest odnětí svobody zpravidla za 3 až 6 měsíců. Během této doby je odsouzeným pomáháno při vytváření příznivých podmínek pro soběstačný způsob života (Drápal, Jiříčka, & Raszková, 2021).

- odsouzenému v posledních 6 měsících před podáním žádosti o umístění do OV nebyl uložen žádný kázeňský trest;
- odsouzený je motivován pro bezproblémový průběh výkonu trestu v OV, aktivní plnění programu zacházení v OV, pro pracovní zařazení a pro nekriminální způsob života po propuštění;
- odsouzený v posledních 6 měsících výkonu trestu nebyl pozitivní na přítomnost omamných a psychotropních látek nebo alkoholu;
- odsouzený připouští spáchání trestných činů, za které byl odsouzen.

Zároveň u něj nesmí být shledány kontraindikace, mezi které je řazeno odmítnutí spolupráce, neschopnost zapojení do aktivit programu zacházení v OV, vykazování zjevné pasivity z hlediska plnění norem programu zacházení v OV, závažné porušení norem upravujících výkon trestu a neplnění pracovní povinnosti (Nařízení generálního ředitele č. 13/2019). Výběr odsouzených do OV je náročný, ne každý odsouzený má možnost být zařazen do tohoto typu zařízení.

Klíčovým prvkem při výběru odsouzených je motivace odsouzeného na sobě pracovat a učit se novým věcem, které by ho měly připravit na propuštění. Zároveň z několika výzkumných studií vyplývá, že se mnoho odsouzených z běžných věznic cítí jako nepřipravení na propuštění, nejen organizačně a finančně, ale také emocionálně (srov. Connolly & Granfield, 2017; Woodall, Dixey, & South, 2013). Dále bylo zjištěno, že nedostatečný lidský a sociální kapitál ztěžuje úspěšné zvládnutí každodenních povinností, které jsou na jedince mimo věznice kladeny (Connolly & Granfield, 2017).

2. MOŽNOSTI A PODMÍNKY INFORMÁLNÍHO UČENÍ VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Možnosti informálního učení ve VTOS nejsou dostatečně popsány. Samotná Vězeňská služba České republiky, jak již bylo výše uvedeno, rozděluje vzdělávání pouze na formální a neformální, přičemž z několika výzkumů bylo potvrzeno, že formální vzdělávání má pozitivní dopad na snižování recidivy a na získání zaměstnaní po propuštění (srov. Davis *et al.*, 2014; Ellison, Szifris, Horan *et al.*, 2017; Veteška & Fischer, 2020), a proto je tomuto vzdělávání přisuzována nejvyšší pozornost. Ovšem většina odsou-

zených⁵ má velmi nízké vzdělání a příp. vybudovaný negativní vztah ke vzdělávacím institucím. Irwin (2008) kritizuje často nabízené nepružné režimy učení ve vězení, protože replikují epizody negativního učení, které jsou hluboce zakotveny do identity odsouzených. Příležitosti pro neformální vzdělávání a informální učení mají potenciál zmírnit tyto předchozí zkušenosti. Neformální vzdělávání je organizováno mimo formální vzdělávací systém, často reaguje na potřeby specifických skupin lidí (Jarvis, 1999).

U výše zmíněného formálního a neformálního vzdělávání se setkáváme především s organizovanou a systematickou formou, oproti tomu u informálního učení se zpravidla jedná o nesystematické a neorganizované učení, které probíhá spontánně. V rozvoji člověka je toto učení velmi důležité, jelikož se jednotlivec učí od raného dětství v průběhu celého života (např. mezigenerační učení) (srov. Livingstone, 1999; Průcha & Veteška; 2014; Rabušicová & Rabušic, 2008). Samotné informální učení neprobíhá v životě dospělých izolovaně. Autoři Merriam, Caffarella a Baumgartner (2007, s. 37) uvádějí, že *„se učící jedinec často obrací se svou vzdělávací potřebou na další lidi, příp. skupiny a vzdělávací instituce. Tím tak kombinuje vlastní učební a rozvojové záměry dostupné v jeho okolí s těmi, které nabízí instituce formálního i neformálního vzdělávání (vzdělávací materiály, kontakty na odborníky, poradenství).“* Jinými slovy, kategorie informálního učení zahrnuje veškeré učení, které probíhá mimo kurikulum formálních a neformálních vzdělávacích institucí a programů. Jedná se o vzdělávací aktivity, které mohou mít charakter uvědomovaného i neuvědomovaného, individuálního i kolektivního, implicitního i explicitního učení (Livingstone, 1999).

Mimo definice informálního učení, formálního a neformálního vzdělávání je také zásadní rozdíl ve způsobu přenosu dovedností, znalostí a postojů. Formálním vzděláváním je míněn záměrný, resp. systematický přenos znalostí, dovedností a postojů (s důrazem na znalosti) v rámci explicitně nastaveného a strukturovaného formátu pro prostor, čas, materiály a zároveň se stanovenými klasifikacemi pro učitele a studenty. Informální učení

5 V roce 2021 mělo celkem 47,53 % odsouzených jako nejvyšší dosažené vzdělání dokončenou základní školu a 35,02 % bylo vyučeno bez maturity (*Statistická ročenka VS ČR 2021, 2022*).

je vedlejší přenos postojů, znalostí a dovedností (s důrazem na formování postojů jedince) s velmi různorodými, kulturně podmíněnými vzory pro organizaci času a prostoru, materiálních a osobních rolí nebo vztahů mezi účastníky. Toto učení je např. implicitně obsaženo v rodinách, domácnostech a komunitách. Neformální vzdělávání je jako formální záměrně a systematicky organizováno (s důrazem na dovednosti). Z hlediska procesu se vyhybá školnímu systému a umožňuje rozmanitější a plynulejší využití prostoru, času, materiálů a rozšíření osobní kvalifikace v reakci na požadavky pracoviště (Colletta, 1996).

Samotné zkoumání informálního učení je podle několika autorů problematické a není ho snadné empiricky ověřit, což vyplývá ze samotné filozofie, která naznačuje, že informálně se učíme snad všemi svými aktivitami, ve své každodennosti, uvědoměle i bezděčně (srov. Průcha, 2014; Průcha & Veteška, 2014; Rabušicová & Rabušic, 2008). Ovšem Průcha (2014) zároveň uvádí, že není potřeba na zkoumání tohoto učení nahlížet pouze skepticky. Andragogické výzkumy informálního učení existují a zaměřují se především na jedinou součást informálního učení, kterou lze objektivním způsobem identifikovat a objasňovat, a to je sebevzdělávání. V České republice byly realizované studie na zkoumání možností informálního učení, například studie Hlouškové (2013), která se zaměřila formou kvalitativního šetření na deskripci vlivu informálního učení na kariérový rozvoj žen, dále Novotný a Brücknerová (2016) se ve své studii věnovali kvantitativnímu šetření v rozvoji pohledu na informální mezigenerační učení mezi učiteli v učitelských sborech. Možnostmi metod zkoumání informálního učení se zabývali také Rabušicová a Rabušic (2008).

Možnosti informálního učení ve VTOS v České republice nebyly prozatím zkoumány. Obecně většina dostupných publikačních výstupů z tuzemska i zahraničí se z hlediska informálního učení zaměřuje především na uplatnění vězeňských knihoven v procesu učení (srov. Hussain *et al.*, 2022; Mishra, Chaudhuri, Dey *et al.*, 2021; Temiaková, 2022). Zároveň na proces učení ve vězení má vliv prostředí a sociální klima, což dokládá např. výzkum Andviga, Koffeld-Hamidana, Auslanda *et al.* (2021).

V předloženém výzkumném šetření nebude zkoumáno informální učení v rámci neformálního a formálního vzdělávání, ale zkoumání bude zaměřeno na vliv vybraných principů OV. Dále pak bude sledována připravenost odsouzených na propuštění z VTOS. V tomto kontextu je třeba zmínit učební (edukační) prostředí (*learning environment*), které má svá specifika,

jež se odráží i v chování začleněných subjektů, včetně samotného procesu učení a výsledků učení (*learning outcomes*). Samotné učení je aktivováno takovým prostředím, které je bohaté na různé stimuly a poskytuje subjektům zpětnou vazbu (Průcha, 2020). Kromě učebního prostředí byl identifikován ještě jeden jev zásadní povahy, který má vliv na proces učení, a tím je učební klima (*learning climate*). To je ve vědeckém pojetí podle Průchy (2020, s. 127) chápáno jako „*psychosociální fenomén, jenž se vytváří obrazem objektivní reality (prostředí) v subjektivním vnímání, prožívání a hodnocení subjektů, které v daném prostředí působí.*“

V běžných věznicích je prostředí považováno za podnětově chudé, kdy odsouzení jedinci v důsledku plnění denního programu postupně ztrácejí vlastní aktivitu a iniciativu (Fischer & Veteška, 2019). V otevřené věznici Jiřice tomu však tak není. Z výsledků výzkumu Prokopové (2021), která se zaměřila na resocializaci odsouzených ve výše uvedeném zařízení, vyplývá, že prostředí pozitivně napomohlo k celkovému zklidnění odsouzených a mimo jiné i ke zvýšení motivace pro řešení důležitých oblastí jejich života. Zásadním faktorem změny prostředí bylo i využití zvířat a venkovní pracovní aktivity jako prostředků terapie.

Zároveň klima v otevřené věznici Jiřice hodnotí Prokopová (2021) ve své práci jako partnerské při řešení osobních problémů a důležitých oblastí jejich budoucího života s využitím intervencí ve smyslu case managementu a doprovázení.

V minulosti již několik autorů zdůrazňovalo rehabilitační aspekt lidskosti ve vězení (Andvig, Koffeld-Hamidane, Ausland *et al.*, 2021; Auty & Liebling, 2019; Bennett & Shuker, 2018). Odsouzeným pocit respektu a důvěry může pomoci posílit jejich identitu jako hodnotných lidských bytostí, než aby se považovali za zločince nebo podvodníky následně i po propuštění. Tento přístup může vytvořit základ pro pozitivní růst a rozvoj jejich lidského a sociálního kapitálu, který se může stát klíčovým pro zvládání výzev každodenního života mimo věznici (srov. Andvig, Koffeld-Hamidane, Ausland *et al.*, 2021; Blagden, Winder, & Hames, 2016; Schallast, Redies, Collins *et al.*, 2008).

3. Výzkumný postup, metodologie, etika a cíle

Před popisem metodologického postupu vnímáme za důležité zabývat se etickými otázkami provedení výzkumu, jelikož odsouzení jsou specifickou skupinou populace, tudíž byla při provádění výzkumu vyžadována značná

citlivost při zveřejňování získaných dat (srov. Abbott, DiGiacomo, Magin *et al.*, 2018; Smith & Wincup, 2000). Všichni respondenti se dobrovolně účastnili výzkumu, byli seznámeni s jeho cílem. Zároveň dobrovolně podepsali informovaný souhlas o účasti ve výzkumném šetření a souhlasili s nahráváním rozhovoru. Získání tohoto souhlasu od odsouzených je obecně považováno za zásadní pro etickou stránku výzkumu (Roberts & Indermaur, 2008). Ovšem tímto etický přístup ve výzkumu nekončí. Ve výzkumech, které se v minulosti odehrávaly ve vězeňském prostředí, se osvědčil kontextuální přístup k etice. Tento přístup zdůrazňuje reflexivní hodnocení jednotlivých kroků s ohledem na zajištění bezpečnosti respondentů a zkoumaných institucí (Guillemin & Gillam, 2004). Při tomto postupu výzkumník především klade důraz na kritickou reflexi možného dopadu výzkumu na respondenty a zkoumané prostředí s ohledem na situaci, v níž se výzkumník nachází, a zároveň motivuje členy výzkumného týmu k promýšlení potenciálních nezamýšlených důsledků jejich jednání při pobytu v terénu, ale i při interpretaci získaných dat. Základním pravidlem je snaha maximalizovat anonymitu respondentů a zkoumaných zařízení (Dirga, 2016).

Zmíněný výzkum se odehrává⁶ v ojedinělém zařízení v České republice, tudíž nemohlo být toto vězeňské zařízení zcela anonymizováno. O to větší důraz je přikládán anonymizování respondentů, jelikož samotné zařízení bývá naplněno na maximální kapacitu 36 odsouzených (Jiříčka, 2021). Samotný sběr dat probíhal se svolením vedení věznice v průběhu dvou týdnů, kterým předcházela odborná stáž v tomto zařízení – během této fáze se naskytla příležitost hlouběji proniknout do specifického prostředí a pokusit se vybudovat důvěru s odsouzenými a personálem věznice. Otázka důvěry je pravděpodobně jedním z nejdůležitějších rysů mezilidského života ve věznicích (Roberts & Indermaur, 2008). Ze strany zaměstnanců musí externí výzkumník, který se nachází v pozici „outsidera“, získávat důvěru, jelikož zaměstnanci mají obavy z toho, že nemohou kontrolovat výzkumná zjištění nebo zprávy (Patenaude, 2004). Ovšem samotné navázání důvěry u zaměstnanců věznice je podle Patenauda (2004) jednodušší než u odsouzených, u kterých musí výzkumník prokázat, že není pracovníkem vězeňské služby, ke kterým mohou mít odsouzení vybudovaný negativní vztah. Rozvoj vztahu důvěry mezi výzkumníky a účastníky

6 Výzkum probíhá v rámci řešeného projektu GA UK v období let 2021 až 2022.

ve vězeňském výzkumu (v tomto případě s odsouzenými) je zásadní pro zajištění platnosti výsledků. Zároveň důvěru může stanovit míra účasti odsouzených na výzkumu (Roberts & Indermaur, 2008).

Pro dosažení stanoveného výzkumného cíle, který je založen na zkušenosti a vnímání odsouzených, byl zvolen kvalitativní design výzkumu, který je ve vězeňském prostředí velmi rozšířený (srov. Abbott, DiGiacomo, Magin *et al.*, 2018). Výzkumného šetření se účastnilo z aktuálně umístěných 30 odsouzených mužů celkem 16 ve věkovém složení od 21 do 57 let. Účast odsouzených na výzkumu probíhala dobrovolně na bázi oslovení výzkumníkem, čímž bylo eliminováno riziko donucení se účastnit výzkumu.

Pro dosažení stanoveného cíle výzkumu a dosud nezkoumaného jevu byla zvolena kvalitativní metodologie výzkumu (Švaříček & Šedová, 2014). S ohledem na zkoumané otázky byl jako metoda sběru dat zvolen polostrukturovaný rozhovor. Schéma polostrukturovaného rozhovoru obsahovalo 18 otevřených otázek, které byly konstruovány v průběhu stáže v zařízení a týkaly se informálního učení – vlivu prostředí na učení, možností učení, vnímání vlivu informálního učení na přípravu na propuštění. Pro analýzu samotných rozhovorů byla použita metoda zakotvené teorie (*grounded theory method*), která slouží k navržení teorie, jež se induktivně generuje pomocí dat (Švaříček & Šedová, 2014).

Cílem vytváření zakotvené teorie je předložení koncepce co nejprůměrnější zkoumaným jevům a v jejich konkrétních sociálních vazbách. Může se vhodně využít při zkoumání typicky sociálněpsychologických jevů, jako jsou např. předsudky, motivace, osobní zkušenost, vnímání, emocionální vztahy apod. (Mišovič, 2019).

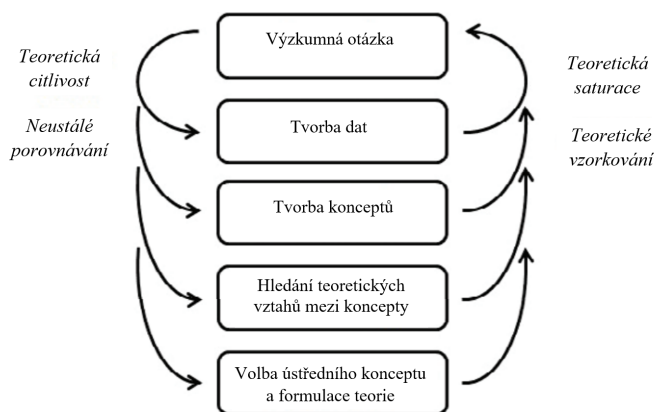
Zakotvená teorie se opírá o interpretativní tradici, která čerpá poznání „zevnitř“. Analýza poznatků se rozvíjí díky získaným pohledům osob sdělujících své zkušenosti s určitým jevem (srov. Mišovič, 2019; Strauss & Corbin, 1999).

Tato studie má za cíl prozkoumat a popsat vnímání a zkušenosti vězňů s informálním učním a sebevzděláváním během VTOS v podmínkách otevřené věznice Jiřice. Tento cíl byl strukturován na tři výzkumné otázky:

- 1) Jakou zkušenost mají odsouzení se sebevzděláváním ve VTOS?
- 2) Jak odsouzení vnímají vliv prostředí otevřené věznice na neformální vzdělávání a informální učení?
- 3) Jak odsouzení vnímají vliv sebevzdělávání na svou přípravu na propuštění z VTOS?

4. VÝSLEDKY VÝZKUMU

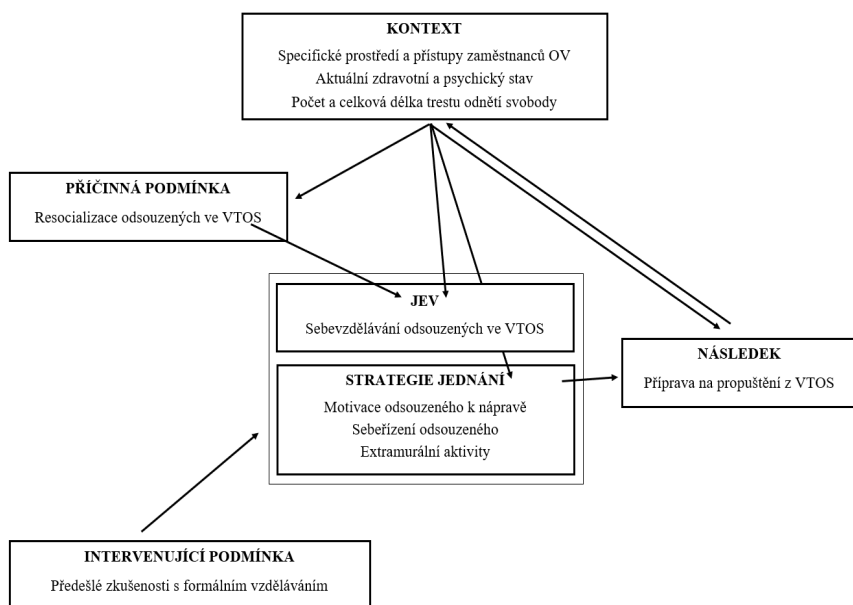
Samotnou analýzu získaných výzkumných dat u zakotvené teorie můžeme podle Řiháčka a Hytycha (2013) pro přehlednost rozdělit do tří fází. Tito autoři upozorňují na terminologickou odlišnost při realizaci zakotvené teorie a definovali své vlastní pojmenování. První fází je tvorba konceptů, pro kterou se vžil označení „otevřené kódování“. Během této fáze dochází především k nalezení významových jednotek. Druhou fází je hledání teoretických vztahů mezi koncepty, u které se podle Strausse a Corbinové (1999) jedná o tzv. axiální kódování, jehož cílem je vytváření spojení mezi kategoriemi a subkategoriemi. V této fázi je zásadní detailně popsat a specifikovat vztah mezi jednotlivými kategoriemi, čímž předejdeme získání pouze strohé (chudé) teorie. Poslední fází je volba ústředního konceptu a formulace teorie. Zde je výzkumník již nucen přenést svou pozornost k celku (tj. na všechny kategorie a jejich vztahy) a začít formulovat výslednou podobu teorie. Prvním krokem je volba centrálního konceptu, kolem něž je následně celá teorie organizována. Podle Strausse a Corbinové (1999) je v této fázi využíváno selektivní kódování, v jehož průběhu je identifikována ústřední kategorie a konceptualizace souvislostí. Řiháček a Hytych (2013) zároveň zdůrazňují nelineární povahu analýzy zakotvené teorie, kterou znázorňuje níže uvedené schéma.

1 Schéma: Výzkumný proces a metody zakotvené teorie

Zdroj: Upraveno podle Řiháček & Hytych, 2013, s. 47.

Z tohoto schématu je patrná cirkulárnost celého procesu – jsou vytvářena data a následně podrobena analýze, z níž jsou vytvářena nová, konkrétnější data, umožňující dále rozvíjet analytický proces. Tento postup zajišťuje postupné naplnění požadavku teoretické nasycenosti (Řiháček & Hytych, 2013). Analýza získaných dat proběhla nejprve otevřeným kódováním, které bylo realizováno ve dvou fázích. Po tomto kódování vznikla první kolekce dat (kódů a *in vivo* kódů). Následně probíhaly revize kódů a orientační kódování, ze kterého vznikl systém kategorií. Na základě tohoto systému probíhalo axiální kódování, které vytvořilo spojení mezi kategoriemi. Za tímto účelem se používá tzv. paradigmatický model, který umožňuje o datech systematicky přemýšlet a vzájemně je k sobě přiřazovat komplexnějším způsobem. Selektivní kódování probíhalo výběrem jedné klíčové kategorie, okolo níž je organizován základní analytický příběh. Všechny ostatní kategorie byly vztaženy ke klíčové kategorii (srov. Strauss & Corbin, 1999; Švaříček & Šedová, 2014).

2 Schéma: Výzkumný paradigmatický model

Zdroj: vlastní zpracování.

Uvedený paradigmatický model byl použit jako rámec pro organizaci vlastního textu. Použití tohoto modelu umožnilo postihnout základní analytickou linku a provázat jednotlivé kategorie, subkategorie a jejich dimenzi mezi sebou, což je představeno v základním analytickém příběhu a doplněno o autentické citace respondentů⁷.

Postupně se budeme věnovat jednotlivým tématům, která se objevovala v procesu analýzy dat, a ilustrovat výsledky výpověďmi respondentů. Páteř analýzy tvoří rozhovory s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody. V níže uvedených kapitolách je věnována pozornost především kontextu, intervenujícím podmínkám a strategiím jednání. V těchto podkapitolách jsou jednotlivé kategorie v analytickém procesu detailně popsány a doplněny o autentické odpovědi respondentů⁸. Ostatní kategorie jsou popsány a rozpracovány v základním analytickém příběhu.

4.1 Kontext sebevzdělávání odsouzených

Z paradigmatického modelu můžeme vyčíst, že do kontextu sebevzdělávání odsouzených zasahuje několik proměnných. Mezi ně se řadí věk respondentů, jenž ovlivňuje proces vzdělávání a učení. Výzkumného šetření se účastnili respondenti od 21 do 57 let, tj. z několika věkových kategorií (období mladé dospělosti: 20–35 let, období střední dospělosti: 35–45 let, období starší dospělosti: 45–60 let) (Vágnerová, 2007). Z výsledků vyplývá, že respondenti z období starší dospělosti jsou méně motivovaní se sebevzdělávat. Věří ve své pracovní zkušenosti, které získali během života před VTOS. Ovšem mladí

7 Z důvodu zachování anonymity respondentů byl každý z nich označen jedním písmenem abecedy (A až S).

8 Odpovědi respondentů nebyly nijak upravovány. V určitých pasážích je možné identifikovat charakteristiky vězeňské mluvy. Ta bývá označována jako argot, tj. „typ sociolektu, který je v české tradici chápán jako specifická lexikální vrstva příznačná pro neoficiální ústní komunikaci sociálních skupin v oblasti činnosti společensky nežádoucí, až škodlivé“ (Hubáček, 2003, s. 406). V praxi tato mluva pro nezsvěceného je často nesrozumitelná, jedná se primárně o úmysl utajení řečeného významu. Zároveň je důležité zmínit, že v současné době nemůžeme považovat všechny uživatele vězeňského argotu za lidi na okraji společnosti, jelikož pachatelé trestných činů bývají i lidé vzdělaní, bohatí a mocní (srov. Radková, 2012).

dospělí vnímají sebevzdělávání jako důležité, jelikož před VTOS nezískali dostatek pracovních zkušeností, které by jim umožnily bez problému získat zaměstnání i po propuštění. Uvědomují si, že v takto nízkém věku a téměř bez jakýchkoliv předešlých pracovních zkušeností, profesního zaměření a se zápisem v rejstříku trestu je jejich pozice na pracovním trhu výrazně ztížena.

D: *„Když jsem třeba v práci, tak něco neumím nebo nerozumím, jo? Tak řeknu klukům – potřebuju poradit, tohle, tak se jako sem tam něco přiučím. Zjistil jsem, že hodně slovíček třeba umím anglicky, jo? Takže jsem si pučil jako tu učebnici, a když jsem třeba po práci, tak se snažím učit.“*

E: *„Myslím si, že já jako v těchhle těch letech nebo prostě v tom mém postavení tady už bych se ani učit nemohl.“*

S: *„Mě sebevzdělávání určitě pomůže. Učím se tady při práci mnoho nových věcí a myslím, že mi to pomůže v práci po propuštění. Budu alespoň už něco umět.“*

Dále do kontextu můžeme zařazovat specifické prostředí OV, které nabízí odsouzeným mnoho příležitostí, ve kterých se mohou dále rozvíjet, ať už formou pracovního zařazení do pěstitelské zóny, nebo zájmovými aktivitami v areálu, příp. skupinovými aktivitami.

C: *„V běžné věznici to bylo o ničem. Tam je vlastně hodina vycházka, je tam posilovna, ping-pong, jenže tam je dvě stě lidí. Pak byl koronavirus a kvůli tomu jsme byli úplně zavřený na patrech. Tady je to úplně jiný a člověk tady dělá nové věci.“*

F: *„Tam můžete ven na hodinu, když vás dozorci pustí teda, když mají náladu, do posilovny, kulturka a to je všechno. Tady je hodně možností.“*

G: *„Ve věznicích, ve kterých jsem byl předtím, se to nedá vůbec srovnat. Tam člověk neměl co dělat, ale tady jsem rád, že se na chvíli vůbec zastavím.“*

Respondenti v rozhovorech zmiňovali, že mohou absolvovat několik rekvalifikačních kurzů, o které měla většina zájem, a zároveň 6 respondentů již rekvalifikační kurz v OV absolvovalo. Tyto vzdělávací aktivity se týkaly obsluhy vysokozdvížného vozíku a zpracování mléka. Respondenty k účasti na těchto aktivitách motivovalo získání osvědčení a časová nenáročnost. Odsouzení, kteří popisovali možnosti sebevzdělávání v prostředí OV, nejčastěji porovnávali s běžnými vězeňskými zařízeními, ve kterých se před tím nacházeli. Někteří dokonce vzpomínali na tyto možnosti ještě z různých

věznic, jelikož celkem 9 jich bylo poněkolkáté ve VTOS. Zároveň s těmito možnostmi, které nabízí prostředí OV, výrazně souvisí metody, které odborní zaměstnanci využívají při práci s odsouzenými.

A: „Opravdu, to si nikdo neumí představit. Ty lidi, který jsou, já nevím, dva roky tam nebo rok tam a jdou sem, no tak ten skok ani nějak nezaregistrují, ale pro mě, když jsem ve výkonu přes šest let, tak to byl velký šok. Hlavně i přístup zaměstnanců ke mně. Chovali se úplně jinak, více lidsky.“

C: „Absolutně všechno bylo pro mě šokem. Že tady nejsou uniformy, to jsem věděl, to mi říkali kluci. Ale už jenom to, když jsem přišel, a vychovatel, který tady byl se mnou, v klidu a lidsky komunikoval. Všecko v klidu. A já jsem nebyl schopný z toho vlastně ani pořádně nic říct, protože jsem z toho byl fakt vyjukaný.“... „A trvalo mi přes měsíc a půl, než jsem se trochu aklimatizoval.“

E: „Tady jsou pracovníci úplně jiní. A nevím, jak to říct. Tady prostě je to volný, klidný a můžu prostě v klidu za nimi přijít. Tady jsem sám za sebe a pro sebe, nejsem tady pro nikoho ani za nikoho.“

V průběhu rozhovorů byla pozornost zaměřena rovněž na přístup a vnímání četby ve VTOS. Respondenti se shodně v rozhovorech vyslovili, že četba knih pro ně na běžných odděleních věznic znamenala především formu úniku z reality (věznice – uzavřeného prostředí), získání klidu, v některých případech formování svých postojů a přemýšlení ke své minulé trestné činnosti. Zároveň jeden z respondentů popsal, jak vnímal funkci četby v běžném VTOS a OV.

Q: „Protože jako já nejsem ten typ – nebo jsem společenskéj, dalo by se říct, ale zase ne v týhle společnosti, nejsem takovej kamarád s těma ostatníma. Tohle to je spíš, dalo by se říct, kasta fetišáků a podobně, a to není moje. Takže tam v těch knihách, tam se dalo utýct od všeho. Tady už je to zabíják času, říkám, když prší, anebo před spaním si rád přečtu. Tam to byl únik z reality.“

V neposlední řadě zároveň respondenti v rozhovorech zmiňovali svůj aktuálně špatný zdravotní a psychický stav, který jim podle nich znemožňuje dále se vzdělávat. Celkem 3 respondenti vnímají své psychické problémy a snaží se společně s odbornými zaměstnanci věznice pracovat na jejich odstranění. Další 3 respondenti následně identifikovali svůj zdravotní stav jako bariéru. U 2 respondentů se jednalo o dlouhodobé problémy se zrakem a neurotickými

potížemi a třetí zmínil neschopnost vzdělávat se v důsledku předešlé drogové závislosti.

K: „Ale vlastně jako vzdělávat, já už se ani vlastně bych řekl nemůžu, protože mám trošku narušenou tu psychiku, hlavně, co si přečtu, si nezapamatuju. Když máme nějaký výklad, mám problém si udržet, zapamatovat vlastně, o čem se povídalo, tak zhruba vím, ale jako, když to vezmu.“

M: „Teď moc ne, protože mám špatnej zrak a po dlouhý době, opravdu po dlouhý době jsem si zařídil brejle, takže mám teď brejle, můžu říct, jo? Takže snad začnu zase aspoň něco číst. Ale než si zvyknu na ty brejle, to bude síla, hlava bolí a závratě a tak dále, že jo. Ale opravdu hodně jsem četl, třeba na tom běčku.“

Výše uvedené faktory se výrazně podílejí na schopnosti učit se. Z analýzy rozhovorů je patrné, že prostředí OV přináší vhodné možnosti a podmínky pro sebevzdělávání. Zásadní je ale osobnost jedince, který musí být nejen motivovaný k poznávání nových věcí, pracovních procesů, řešení svých problémů, ale musí být především schopný se dále vzdělávat a učit se novým věcem. Učení v této poslední fázi VTOS hraje klíčovou roli, jelikož napomáhá jedincům překonat jejich sociální izolaci a dohnat společenský vývoj (např. digitalizace ve zdravotnictví, v městské hromadné dopravě, na úřadech apod.), který nastal ve společnosti za dobu jejich uvěznění.

4.2 Intervenující podmínka a strategie jednání, které vedou k sebevzdělávání odsouzených

Tyto dvě kategorie z paradigmatického modelu byly vybrány pro bližší charakteristiku, jelikož jsou rozhodné pro proces sebevzdělávání. Z výsledků kódování byla definována jako intervenující podmínka předešlá zkušenost s formálním vzděláváním. Z rozhovoru vyplynulo, že nejčastěji předešlá negativní zkušenost (tj. předčasné ukončení vzdělávací dráhy) u jedinců vybudovala následně negativní postoj k dalšímu vzdělávání. Ze všech respondentů mělo pouze sedm dokončenou střední odbornou školu. Ostatní respondenti měli jako nejvyšší dokončenou školu pouze základní. Předčasný odchod ze vzdělávacího systému dávali za vinu několika faktorům, ovšem nejčastěji byl zmiňován vliv vrstevnických part, nevhodné, až patologické prostředí rodiny a osobnost jedince (problémy s chováním a porušování norem), kromě toho, že respondenti mají negativní zkušenost se vzděláváním, jelikož ze

střední školy předčasně odešli. Vnímají to jako osobní selhání, kterému ovšem nepřikládají velkou váhu, jelikož v minulosti našli pracovní uplatnění i se základním vzděláním. Pouze u mladých dospělých respondentů bylo z výpovědí patrné, že by měli ještě zájem o pokračování ve formálním vzdělávání. Výraznou bariérou tohoto vzdělávání ve VTOS, která byla z výsledků rozhovorů identifikována, jsou dluhy. Ty se odsouzení snaží splácet už v průběhu VTOS, tudíž dávají přednost pracovnímu zařazení před doplněním formálního vzdělání. Ostatní respondenti o formální vzdělávání ve VTOS neprojevovali zájem, příp. jim nebyla tato možnost nabídnuta.

Zároveň předešla zkušenost s formálním vzděláváním z výsledků ukazuje, že respondenti, kteří byli vyučeni nebo odešli v posledním ročníku ze střední školy, se častěji sebevzdělávají ve volném čase. U respondentů, kteří mají pouze základní vzdělání, byla identifikována absence znalosti vzdělávacích strategií. Tito jedinci si nedokážou sami stanovit cíle učení.

J: „Já se tady nevzdělávám. Neučil jsem se ani venku. Naposledy jsem se učil na základní škole. Nebaví mě to a ani nevím, jak bych to dělal.“

N: „Neumím se kolikrát i vyjadřovat nebo prostě mám to základní vzdělání. Neumím se sám jen tak učit.“

Dále se budeme věnovat strategiím jednání, které byly ve výzkumu identifikovány jako motivace odsouzeného k nápravě, extramurální aktivity sebeřízení odsouzeného. VTOS je v OV možné absolvovat pouze za předpokladu, že odsouzený na sobě chce dále pracovat a učit se novým věcem. Z rozhovorů bylo patrné, že respondenti byli motivováni ke své nápravě, jelikož se dobrovolně účastnili několika odborných aktivit (např. skupinové a individuální terapie, přednášky sociálně-právního minima apod.), byli pracovním zařazením, příp. čekali na pracovní zařazení. Zároveň respondenti v rozhovorech již zmiňovali, že aktivně řeší své dluhy z věznic a plánují svou budoucnost po propuštění (např. nové zaměstnání, bydlení, řidičský průkaz apod.).

Další strategií jednání je sebeřízení odsouzeného. V OV je prosazována autonomie, odsouzený se může pohybovat sám po areálu, plánovat si různé činnosti ve svém volném čase a využívat aktivity, které mu jsou v OV umožněny (např. knihovna, PC s omezeným přístupem na internet apod.). V běžných vězeňských zařízeních jsou odsouzení odkázáni na denní program, v jehož důsledku následně ztrácejí vlastní aktivitu a iniciativu.

Respondenti sami v rozhovorech zmínili, že se výkon trestu odnětí svobody přibližuje běžnému životu.

I: „*Mně tady režim vyhovuje. Jasně, není to jako na svobodě. Je tady režim a pravidla, který musím dodržovat, ale není to nic hrozného.*“

CH: „*Tady se vůbec nenudíme jako na bčku. Máme tady pořád co dělat. Je to dost stejný jako na svobodě. Zaměstnanci tady s námi mluví normálně. Do práce chodíme, pak pracujem v areálu a máme čas i pro sebe.*“

Poslední strategií jednání byly identifikovány extramurální aktivity, během nichž mohou odsouzení opouštět věznici, tudíž jsou v přímém kontaktu s civilním prostředím po letech strávených za mřížemi. Tyto aktivity jsou nejčastěji realizovány v souvislosti s návštěvou rodiny, civilních lékařských zařízení, úřadů a potenciálních zaměstnavatelů. Tento prvek ve VTOS slouží zejména k podpoře praktického nácviku sociálních dovedností mimo věznici, což zmiňovali i respondenti. Nejčastěji z rozhovorů vyplynulo, že extramurální aktivity jsou respondenty využívány k návštěvě rodiny (posilování rodinné vazby), návštěv úřadů, civilních lékařských zařízení a potenciálních zaměstnavatelů.

F: „*Extramurální aktivity pro mě hodně znamenaj. Učím se novým věcem tam venku. Přece jenom jsem tady už dlouho. Hodně věcí se tam změnilo.*“

C: „*Když jsem byl venku, tak jsem si mohl dojít k lékaři a na úřad. Teď mě bude čekat cesta za možná budoucím zaměstnavatelem. Vždycky pak řeším se zaměstnanci, co se mi venku povedlo a co ne.*“

A: „*Ven se těším vždycky, nejen za rodinou, ale i na ty nové věci. Hodně se toho změnilo, co jsem tady. Mám co dohánět.*“

Extramurální aktivity jsou pro odsouzené velmi důležité, jelikož jsou „předčasně“ konfrontováni s proměnou společnosti během svého uvěznění a mohou tyto změny konzultovat s odbornými zaměstnanci. Ti s nimi řeší různé situace, které nastaly během pohybu mimo věznici. Zároveň tyto aktivity motivují jedince k sebevzdělávání, aby překonali různé osobní i společenské nedostatky, které z jejich uvěznění vyplývají. Tento sociální nácvik dovedností je účinným nástrojem při práci s odsouzenými v tzv. výstupních oddílech.

4.3 Základní analytický příběh a jeho rozpracování

Motivace odsouzeného na sobě pracovat a učit se novým věcem, které ho připraví na propuštění na svobodu, je zásadní, protože vzdělávací, terapeutické a pracovní aktivity vyžadují aktivní přístup odsouzených, kteří jsou následně dostatečně vybaveni potřebnými kompetencemi pro uplatnění ve společnosti. Důležitým faktorem je změna kriminálního myšlení, tj. změna v motivační struktuře osobnosti jedince. Týká se pouze jedinců, kteří spáchali jeden či více úmyslných trestných činů, příp. jako prevence v rámci prizonizace. Základní analytický příběh se tak týká procesu resocializace odsouzených. Jedinci mohou procházet během VTOS několika odděleními, která se snaží změnit jejich postoje, myšlení a chování. V roce 2021 bylo v České republice celkem 17 243 osob ve VTOS, z toho celkem 17 197, tj. 99,7 % odsouzených, bude propuštěno zpět na svobodu (srov. *Statistická ročenka VS ČR* 2021, 2022). Jedním ze zásadních úkolů vězeňské služby je tak dostatečně připravit odsouzené na život po propuštění.

Odsouzení vykonávají různé dlouhé tresty v různých podmínkách věznic Vězeňské služby České republiky, ovšem jednou se jejich trest bude blížit ke konci a budou přesunuti na tzv. výstupní oddělení, kde jim bude umožněno absolvovat aktivity explicitně zaměřené na přechod na svobodu. Do OV se dostávají ti nejvíce motivovaní jedinci při splnění dalších kritérií (viz kap. 1). S nadsázkou by se dalo hovořit o „nejlepších“ možných odsouzených, kteří mají největší šanci uspět ve společnosti a do VTOS se již nevracet. Jejich přístup k sebevzdělávání je výrazně ovlivněn několika faktory. Za zásadní můžeme považovat specifické prostředí a individuální přístup zaměstnanců. Zároveň dalším výrazným faktorem, který působí na odsouzené, je blížící se konec VTOS. Samotný proces sebevzdělávání odsouzeného přímo ovlivňují kromě osobnosti jedince také další odsouzení vytvářející klima, ve kterém učení probíhá. Na základě výsledků výzkumu byl rozpracován základní analytický příběh následovně. Motivace odsouzených se sebevzdělávat v OV je ovlivněna především změnou přístupů odborných zaměstnanců, kteří preferují individuální přístup, odsouzenými vnímaná lidskost při řešení různých problémů a plnění denního programu. Většina respondentů zároveň v rozhovorech popisovala šok z odlišnosti prostředí, který zažívali při přechodu z běžné věznice do OV. Dále je sebevzdělávání odsouzených výrazně ovlivněno předešlými negativními zkušenostmi se vzdělávacími institucemi, jelikož 9 respondentů předčasně ukončilo vzdělávání (jejich nejvyšší dosažené

vzdělání je pouze to základní). Z minulosti mají obecně vybudovaný negativní vztah ke vzdělávání. S tímto předčasným ukončením ovšem nesouvisí pouze odpor k formálnímu vzdělávání, ale odsouzení neznají strategie, které by jim umožnily se dále učit, příp. jim jejich zdravotní a psychický stav podle jejich vnímání tuto činnost neumožňuje.

Ovšem i přes tyto výpovědi odsouzených všichni vnímají určitou potřebu učení se jako klíčového nástroje pro přípravu na propuštění. Tuto potřebu naplňují několika způsoby, přičemž se nejčastěji učí v prostředí OV bezděčným způsobem. Odsouzení vnímají osvojování si nových poznatků a dovedností z pracovních aktivit v OV (v chovatelské a pěstitelské zóně), které byly pro mnohé neznámé, jelikož pocházeli z města a samotný pobyt v OV spojený s touto prací pro ně znamenal rovněž změnu životního stylu. S touto změnou zároveň přichází mnoho dalších užitečných informací pro život po propuštění, které se jedinec prakticky i teoreticky učí. Odsouzení dále zmínili odlišnou spolupráci a lepší klima mezi odsouzenými, než jaké zažívali v běžném VTOS. Z výsledků výzkumu je rovněž potřeba zmínit, že většina z nich vnímala učení prostřednictvím extramurálních aktivit, kdy se odsouzení sebevzdělávali při opuštění VTOS běžnými aktivitami. Tyto zkušenosti, které odsouzení získali při pohybu mimo věznici, je motivovaly k sebevzdělávání (např. teoretická příprava na výcvik v autoškole, studium anglického jazyka, vzdělávání v oboru budoucí rekvalifikace, studium digitálních technologií apod.).

Motivace odsouzených v OV se sebevzdělávat je tedy následkem pozitivní zkušenosti odsouzených z realizovaných extramurálních aktivit (tj. zkušenost s institucemi a mezilidskými vztahy) v kombinaci s blížícím se koncem VTOS, který na odsouzené klade zvýšené nároky v mnoha oblastech. Tento následek je podle vnímání odsouzených podmíněn prostředím a aktivitami OV, které mají pozitivní vliv na proces sebevzdělávání a přípravu na propuštění.

5. DISKUSE A KOMPARACE VÝSLEDNÝCH DAT

Výzkumné šetření se zaměřilo na proces sebevzdělávání, které může pro odsouzené znamenat účinný nástroj směřující k usnadnění přechodu na běžný život ve společnosti. Odsouzení mají v podmínkách OV možnost se sebevzdělávat, a to v různých sociálně-právních otázkách, které budou bezprostředně po svém propuštění řešit. Dále mají možnost opustit věznici s cílem domluvit si rekvalifikaci, příp. zahájit rekvalifikační vzdělávací

program již během výkonu trestu odnětí svobody. To je odsouzeným z OV umožněno na základě jejich iniciativy a dohody s externími vzdělávacími subjekty, příp. prostřednictvím neziskových organizací, které spolupracují s Vězeňskou službou České republiky. Z toho vyplývá, že odsouzení v OV mají vhodné podmínky pro efektivní a smysluplné učení připravující je na jejich budoucnost. Tyto podmínky jsou rovněž podpořeny metodami odborných pracovníků (koučinkem, case managementem a doprovázením), které motivují odsouzené k učení se (srov. Kříž & Veteška, 2022).

Například výzkum Kříže a Vetešky (2022) již detailně zkoumal inovované přístupy odborných zaměstnanců v OV. Během tohoto výzkumu bylo zjištěno, že tito zaměstnanci vnímají své metody práce jako určitou prevenci před vznikem institucionalizace, během níž se jedinci adaptují na vysoce organizovaný způsob života ve vězení, provázaný se ztrátou samostatnosti a iniciativy. Toto dřívější zjištění můžeme potvrdit, jelikož odsouzení vnímají, že režim v OV na ně klade zvýšené nároky související s realizací programu zacházení. Zároveň pociťují zlepšení klimatu a obecně zmírnění napětí mezi odsouzenými. Prozatím žádná kriminologická teorie nebyla schopna adekvátně pojmut a vysvětlit druhý život ve vězení, který se vyznačuje vlastními pravidly a vlastním pojetím spravedlnosti mezi vězni.

Auty a Liebling (2019) ve své studii analyzovali vztah mezi vězeňským morálním a sociálním klimatem a recidivou. Z výsledků výzkumu vyplývá, že věznice, které jsou dobře organizované a zacházejí s vězni „lidsky“ (tj. myšleno méně direktivně), celkově vedou k lepší atmosféře, osobnímu rozvoji a lepším výsledkům v rámci připravenosti na propuštění. Naopak ve věznicích, které jsou příliš direktivní a pracovníci mají sklony ke zneužívání moci, je pravděpodobnější, že se odsouzení zpět vrátí do VTOS.

Podobně koncipovaný výzkum zaměřený na vnímání a zkušenosti vězňů o tom, jak byli připraveni na propuštění z norského modelu otevřeného VTOS, přináší Andvig, Koffeld-Hamidane, Ausland *et al.* (2021). Autoři mimo jiné zjistili, že pozitivní sociální klima a lidské zacházení s vězni má významný rehabilitační účinek, což potvrzují i další studie (srov. Bennett & Shuker, 2018; Liebling, Hulley, & Crewe, 2012). Ve zde prezentovaném výzkumu bylo rovněž zjištěno, že odsouzení kladně vnímali sociální klima věznice a pozitivně hodnotili jeho účinky na sebevzdělávání. Andvig *et al.* (2020) zároveň zjistili, že se vězni v prostředí otevřené norské věznice naučili spolupracovat a rozvíjet svůj sociální kapitál. Odsouzeným bylo umožněno převzít odpovědnost a samostatně se rozhodovat, což jim poskytlo určitou kontrolu nad jejich

každodenním životem ve vězení. Dále odsouzení rovněž pozitivně vnímali autonomii a četnější spolupráci s odsouzenými na každodenních aktivitách během programu zacházení i ve volném čase. Pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody přirovnali k „letnímu táboru“, nicméně při kódování byly z přepisů rozhovoru identifikovány signifikantní charakteristiky komunitního způsobu života, který se v otevřené věznici Jiřice nachází. Komunitní způsob života spočívá ve spolupráci při zvládání běžného života v rámci každého ubytovacího zařízení, kde jedinci mají společnou kuchyň a společenskou místnost, dále v rámci pracovních a zájmových aktivit, kde se ve svém volném čase starají o zvířata a pěstují ovoce a zeleninu, kterou musí i následně sklídit a dále zpracovat, čímž se buduje postoj k zodpovědnosti, pravidelnosti a pečlivosti. Komunitnímu způsobu života byla v minulosti rovněž několika zahraničními výzkumníky věnována pozornost a zdůrazněn jeho význam pro zkvalitnění sociálního klimatu a motivace odsouzených k nápravě (srov. Andvig, Koffeld-Hamidane, Ausland *et al.*, 2021; Bennett & Shuker, 2018; Woodall, Dixey, & South, 2013).

Posledním výzkumným zjištěním, které by nemělo zůstat bez povšimnutí, je, že většina odsouzených jedinců identifikovala jako bariéru k sebevzdělávání svůj psychický a zdravotní stav, příp. neznalost strategií učení. Nezbytným předpokladem každého učení a vzdělávání je způsobilost jedince učit se, tj. míra jeho vzdělatelnosti (*docilita*).

V tomto kontextu ji můžeme chápat jako míru ovlivnitelnosti dospělého člověka v procesech výchovy a vzdělání (Pavlov, 2015). Samotné předpoklady úspěšného učení u dospělých můžeme pak vymezit podle Schuberta, Pavlova a Neupauera (2021) jako souhrn schopností, motivace, vůle, umění učit se, vhodného využití volného času a životosprávy. Vzdělatelnost a vychovatelnost jedinců ve výkonu trestu odnětí svobody můžeme hodnotit jako signifikantní prvek samotného procesu resocializace a prevence nežádoucích sociálně patologických jevů.

V neposlední řadě je důležité zmínit limity výzkumu. Hlavním limitem výzkumu byl vliv pandemie covid-19, který narušoval průběh výzkumného šetření. Odsouzení se nacházeli v situaci, kdy v důsledku preventivních opatření, která se snažila zabránit přenosu viru do věznic a uvnitř věznic, mohli omezeně docházet na pracoviště, pohybovat se v prostředí věznice a minimálně opouštět věznici. Tato opatření přímo ovlivňovala náladu a psychický stav odsouzených při realizaci výzkumu. Zároveň určitým limitem výzkumu může být odlišná úroveň dosaženého vzdělání odsouzených, kteří následně

mají odlišné postoje, přístupy, zkušenosti se vzděláváním a učením se. V neposlední řadě je opakovaně nutné zmínit náročnost zkoumání tohoto jevu, který probíhá snad všemi aktivitami jedince.

Perspektivy budoucího výzkumu se mohou zaměřit na zkoumání docility odsouzených, případně na navržení vzdělávacího a výcvikového kurzu zaměřeného na orientaci a užívání digitálních technologií v běžném životě, který může odsouzeným přinést vyšší možnosti začlenění se do společnosti a otevírat další možnost pro informální učení.

ZÁVĚR

Výzkumná zjištění popisují podmínky procesu učení ve VTOS. U každého z respondentů byla identifikována motivace k nápravě a sebevzdělávání v procesu resocializace u odsouzených. Na základě prezentovaných výsledků můžeme konstatovat, že motivace odsouzených je ovlivněna zejména extramurálními aktivitami. Ty mají význam v rámci sebevzdělávání odsouzených, kdy jedinci získávají potřebné znalosti a informace o reálném životě mimo VTOS. Takto zaměřené aktivity podporují samostatnost a zodpovědnost a rozvíjejí sociální a občanské kompetence odsouzených, což významně přispívá k efektivnímu procesu resocializace a integrace, resp. reintegrace do společnosti.

Dalším významným přínosem z hlediska podpory informálního učení jsou edukačně zaměřené aktivity podporující pozitivní vztah odsouzených v oblasti finanční a čtenářské gramotnosti a obecně vytváření vhodných podmínek pro získání zaměstnání (dlouhodobá spolupráce s nestátním neziskovým sektorem, vybranými zaměstnavateli a veřejnou správou).

Odsouzení nejčastěji zmiňovali jako motivační a rozvíjející faktor právě specifika prostředí OV, která je ojedinelá z pohledu uspořádání, realizace odborných aktivit a celkového přístupu odborných zaměstnanců věznice.

Systematické nastavení aktivit v rámci programu zacházení má pozitivní vliv na proces sebevzdělávání a přípravu odsouzených na propuštění. Zároveň z výzkumných zjištění je možné říci, že odsouzení se cítí být připraveni na život po propuštění, avšak s ohledem na individuální limity jednotlivců.

Uvedené výsledky ukazují na rozdílnost vězeňských zařízení, která nemusí být vždy podnětově chudá, ale mohou inovativními metodami (koučinkem a case managementem) a rozmanitým prostředím (např. různými druhy

zahrad, pěstitelskou zónou, umístěním odsouzených v samostatných bytových jednotkách, tedy nikoliv v uzavřených a prostorově omezených celách) přispívat k procesu sebezvzdělávání.

Odborní pracovníci by měli s podporou VS ČR dostatečně motivovat odsouzené k seberozejví, sebezvzdělávání a efektivní přípravě na propuštění na svobodu. Projekt OV po pěti letech existence ukázal, že takto koncipovaný model odborného zacházení je efektivní zejména s ohledem na recidivu a utváří podnětné prostředí pro rozvoj dílčích segmentů systému celoživotního učení.

Studie byla podpořena projektem Grantové agentury Univerzity Karlovy č. 302221 – Psychosociální aspekty dalšího vzdělávání odsouzených v kontextu docility.

LITERATURA

- Abbott, P., DiGiacomo, M., Magin, P., & Hu, W. (2018). A Scoping Review of Qualitative Research Methods Used With People in Prison. *International Journal of Qualitative Methods*, 17(1), 160940691880382. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1609406918803824>
- Andvig, E., Koffeld-Hamidane, S., Ausland, L. H., & Karlsson, B. (2020). Inmates' Perceptions and Experiences of how They Were Prepared for Release from a Norwegian Open Prison. *Nordic Journal of Criminology*, 1–18. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/2578983x.2020.1847954>
- Auty, K. M., & Liebling, A. (2019). Exploring the Relationship between Prison Social Climate and Reoffending. *Justice Quarterly*, 1–24. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/07418825.2018.1538421>
- Bennett, J., & Shuker, R. (2018). Hope, Harmony and Humanity: Creating a Positive Social Climate in a Democratic Therapeutic Community Prison and the Implications for Penal Practice. *Journal of Criminal Psychology*, 8(1), 44–57. Dostupné z: <https://doi.org/10.1108/JCP-06-2017-0030>
- Biedermanová, E., & Petras, M. (2011). *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Blagden, N., Winder, B., & Hames, C. (2016). 'They Treat Us like Human Beings': Experiencing a Therapeutic Sex Offenders Prison: Impact on Prisoners and Staff and Implications for Treatment. *International Journal of Offender*

- Therapy and Comparative Criminology*, 60(4), 103–119. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0306624X14553227>
- Colletta, N. J. (1996). Formal, Nonformal, and Informal Education. In Tuijnman, A. C. (ed.), *International Encyclopedia of Adult Education and Training*. Oxford: Pergamon, 22–27.
- Connolly, K., & Granfield, R. (2017). Building Recovery Capital: the Role of Faith-Based Communities in the Reintegration of Formerly Incarcerated Drug Offenders. *Journal of Drug Issues*, 47(3), 370–382. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0022042617696916>
- Davis, L. M. et al. (2014). How Effective Is Correctional Education, and Where Do We Go from Here? The Results of a Comprehensive Evaluation. Santa Monica: RAND Corporation. Dostupné z: <https://doi.org/10.7249/j.ctt6wq8mt>
- Dirga, L. (2016). Možnosti a úskalí vězeňské etnografie: metodologická reflexe využití Vězeňské etnografie v českém kontextu. *Česká kriminologie*, 2(1), 1–12.
- Drápal, J., Jiříčka, V., & Raszková T. (eds.) (2021). *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer.
- Ellison, M., Szifris, K., Horan, R., & Fox, C. (2017). A Rapid Evidence Assessment of the Effectiveness of Prison Education in Reducing Recidivism and Increasing Employment. *Probation Journal*, 64(2), 108–128. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0264550517699290>
- Fischer, S., & Veteška, J. (2019). Překážky resocializace v penitenciární praxi z hlediska psychologie a andragogiky – výsledky longitudinálního výzkumného šetření. In Veteška, J. (Ed.), *Vzdělávání dospělých 2018 – transformace v éře digitalizace a umělé inteligence*, 245–253. Praha: Česká andragogická společnost.
- Guillemín, M., & Gillam, L. (2004). Ethics, Reflexivity, and “Ethically Important Moments” in Research. *Qualitative Inquiry*, 10(2), 261–280. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1077800403262360>
- Hloušková, L. (2013). Informální učení v kariéře žen. *Pedagogická orientace*, 23(3), 342–363. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/PedOr2013-3-342>
- Hubáček, J. (2003). *Výběrový slovník českých slangů*. Ostrava: OU.
- Hussain, S. T., Batool, S. H., Rehman, A. ur, Zahra, S. K., & Mahmood, K. (2022). Examining the Status of Prison Libraries Around the World: a Literature Review. *IFLA Journal*. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/03400352221078032>

- Irwin, T. (2008). The “Inside” Story: Practitioner Perspectives on Teaching in Prison. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 47(5), 512–528. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2008.00536.x>
- Jarvis, P. (1999). *An International Dictionary of Adult and Continuing Education*. London: Kogan Page.
- Jiříčka, V. (2021). Otevřená věznice v pojetí českého vězeňství. In Drápal, J., Jiříčka, V., & Raszková T. (eds.), *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 49–52.
- Kaushik, A. & Sharma, N. (2017) Human Rights of Prisoners: A Case Study of Sampurnanad Open Prison, Sanganer, Rajasthan. *The International Journal of Political Science*, 3(1). Dostupné z: <https://doi.org/10.21088/ijpos.2454.9371.3117.1>
- Kříž, J., & Veteška, J. (2022). New Applied Approaches in Open Prison in Convicted Rehabilitation Process In Kříž, J., & Svobodová, Z. (Eds.), *Adult Education 2021 – In Diverse Learning Environments*, 123–133. Praha: Česká andragogická společnost.
- Liebling, A., Hulley, S., & Crewe, B. (2012). Conceptualising and Measuring the Quality of Prison Life. In Gadd, D., Karstedt, S., & Messner, S. F. (Eds.), *The SAGE Handbook of Criminological Research Methods*, 358–372. SAGE Publications.
- Liebling, A., Johnsen, B., Schmidt, B. *et al.* (2021). Where Two “Exceptional” Prison Cultures Meet: Negotiating Order in a Transnational Prison. *The British Journal of Criminology*, 61(1), 41–60. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/bjc/azaa047>
- Livingstone, D. (1999). Exploring the Icebergs of Adult Learning: Findings of the First Canadian Survey of Informal Learning Practices. *CJSAE*, 13(2), 49–72.
- Martí, M. (2021). Prisoners in the Community: The Open Prison Model in Catalonia. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 106(2), 211–231. Dostupné z: <https://doi.org/10.7146/ntfk.v106i2.124777>
- Merriam, S. B., Caffarella, R. S. & Baumgartner, L.M. (2007). *Learning in Adulthood: A Comprehensive Guide*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Mishra, S., Chaudhuri, M., Dey, A. K., Tiwari, R., & Singh, R. (2021). Prison Libraries Serving the “Whole Person”: A Qualitative Study. *Journal of Librarianship and Information Science*, 096100062110089. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/09610006211008956>
- Mišovič, J. (2019). *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Slon.

- Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR 13/2016, kterým jsou stanoveny minimální standardy pro tvorbu a realizaci standardizovaných programů ve výkonu trestu odnětí svobody. *Sbírka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky*.
- Novotný, P., & Brücknerová, K. (2016). Informální mezigenerační učení v učitelských sborech: rozdíly v zapojení generací do učebních interakcí. *Orbis Scholae*, 10(1) 11–33. Dostupné z: <https://doi.org/10.14712/23363177.2016.12>
- Pakes, F., & Holt, K. (2017). Crimmigration and the prison: comparing trends in prison policy and practice in England & Wales and Norway. *European Journal of Criminology*, 14(1), 63–77. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1477370816636905>
- Pakes, F. (2020). Old-fashioned Nordic Penal Exceptionalism: The Case of Iceland's Open Prisons. *Nordic Journal of Criminology*, 1–16. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/2578983x.2020.180919>
- Patenaude, A. L. (2004). No Promises, But I'm Willing to Listen and Tell What I Hear: Conducting Qualitative Research among Prison Inmates and Staff. *The Prison Journal*, 84(4), 69–91. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0032885504269898>
- Pavlov, I., (2015). Súčasnosc a perspektívy teórie výchovy dospelých v sústave andragogických vied. *Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání*, 5(1), 8–28. Dostupné z: <https://doi.org/10.11118/lifele201505018>
- Prokopová, H. (2021). *Nové přístupy v penitenciární péči – model Otevřené věznice Jiřice*. (Rigorózní práce). Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/147780>
- Průcha, J. (2014). *Andragogický výzkum*. Praha: Grada Publishing.
- Průcha, J. (2020). *Psychologie učení: teoretické a výzkumné poznatky pro edukační praxi*. Praha: Grada Publishing.
- Průcha, J., & Veteška, J. (2014). *Andragogický slovník*. Praha: Grada Publishing.
- Rabušicová, M., & Rabušic, L. (Eds.) (2008). *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita.
- Radková, L. (2012). *Jak se mluví za zdi českých věznic*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě.
- Reiter, K., Sexton, L., & Sumner, J. (2018). Theoretical and Empirical Limits of Scandinavian Exceptionalism: Isolation and Normalization in Danish Prisons. *Punishment & Society*, 20(1), 92–112. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1462474517737273>

- Roberts, L., & Indermaur, D. (2008). The Ethics of Research with Prisoners. *Current Issues in Criminal Justice*, 19(3), 309–326. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10345329.2008.12036436>
- Řiháček, T., & Hytych, R. (2013). *Metoda zakotvené teorie*. In Řiháček, T., Čermák, I., & Hytych, R. et al. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 44–74.
- Schalast, N., Redies, M., Collins, M., Stacey, J., & Howells, K. (2008). EssenCES, a Short Questionnaire for Assessing the Social Climate of Forensic Psychiatric Wards. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 18(1), 49–58. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/cbm.677>
- Schubert, M., Pavlov, I., & Neupauer, Z. (2021). *Andragogický model docility*. Banská Bystrica: Belanium.
- Smith, C., & Wincup, E. (2000). Breaking In: Researching Criminal Justice Institutions for Women. In King, R. D., & Wincup, E. (Eds.), *Doing Research on Crime and Justice*, 331–349. Oxford: Oxford University Press.
- Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2021* (2022). Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2021.pdf>
- Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Sdružení Podané ruce.
- Švaříček, R. & Šedová, K. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- Temiaková, D. (2022). Prison Libraries in Slovakia as a Specific Educational Environment. In Kříž, J., & Svobodová, Z. (Eds.), *Adult Education 2021 – In Diverse Learning Environments*, 247–260. Praha: Česká andragogická společnost.
- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Karolinum.
- Veteška, J. (2016). *Přehled andragogiky: úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál.
- Veteška, J. & Fischer, S. (2020). *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada Publishing.
- Woodall, J., Dixey, R., & South, J. (2013). Prisoners' Perspectives on the Transition from the Prison to the Community: Implications for Settings-based Health Promotion. *Critical Public Health*, 23(2), 188–200. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/09581596.2012.732219>
- Žukov, I., Fischer, S. & Ptáček, R. (2009). Disociální porucha osobnosti v podmínkách výkonu trestu. *Česká a slovenská psychiatrie*, 105(6), 250–256.

Kontakt

PhDr. Mgr. Jaroslav Kríž, MBA: jaroslav.kriz@pedf.cuni.cz

This work is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0
(CC BY-NC-ND 4.0) International License

